

Gabriel, Jiří

[Hintikka, Jaakko. The intentions of intentionality and other new models for modalities]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1976, vol. 25, iss. B23, pp. 181-182

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107261>

Access Date: 01. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

na ty je v této studii soustředěna pozornost. Zmínili jsme se již o tom, že předmětem některých statí je teleologie a lidské jednání. Jeden z autorů (A. Kenny) věnoval svou studii formální teorii jednání. K dalším problémům patří praktický sylogismus a induktivní i kauzální explanace.

Sborník lze pokládat za cenný příspěvek ke zkoumání teoretických základů humanitních a společenskovedních oborů. Obsahuje mnoho filozoficky i metodologicky podnětných myšlenek o lidské činnosti, intencionalitě, chápání, kauzalitě a determinismu. I když marxisticky fundovaný čtenář nebude moci se vším souhlasit, přesto v něm určitě najde mnoho podnětů pro rozvíjení této problematiky v souladu s vlastním teoretickým a filozofickým názorem.

Jiří Gabriel

Jaakko Hintikka: The Intentions of Intentionality and other New Models for Modalities; D. Reidel Publishing Company, Dordrecht–Boston 1975, XV + 262 s.

Nová kniha finského logika navazuje svou tematikou volně na jeho práci z r. 1969 *Models for Modalities*. Je to sborník 11 studií, jež byly většinou již publikovány a které zde vycházejí buď zcela nezměněně, nebo v mírně upravené či vylepšené podobě (až na dvě výjimky se Hintikka omezil jen na drobnější opravy původního textu).

Teoretickým pozadím, na němž Hintikka rozvíjí problematiku své knihy, je sémantika možných světů, která je určitým zobecněním sémantiky vypracované řadou autorů pro potřeby interpretace modálních logik. Tak jako ve své předchozí knize z r. 1969, Hintikka i zde zdůrazňuje a rozmanitě dokládá užitečnost této sémantiky při řešení celé řady problémů, poukazuje velice přesvědčivě na její nepostradatelnost v obecné teorii jazyka a vyzdvihuje ji jako účinný nástroj filozofické analýzy. Avšak snaha přesvědčit čtenáře o důležitosti sémantiky možných světů a seznámit ho s nejzákladnější technikou v této práci ustupuje zde již (na rozdíl od *Models for Modalities*) do pozadí před novými problémy. Těžiště se přesouvá na další rozvíjení této sémantiky a zejména na rozšiřování jejich aplikačních možností a na vystopování (i částečné naprogramování) základních tendencí jejího dalšího rozvoje. Jak zdůrazňuje sám Hintikka, nejde mu o rozpracování technických otázek sémantiky možných světů, nýbrž o odhalování nových (pro méně obeznámeného čtenáře často přímo netušených) aplikací této sémantiky a její techniky.

Pokusíme se stručně naznačit nejzávažnější otázky, jimiž se Hintikka ve své poslední práci zabývá. Je to především problematika propozičních postojů, které Hintikka věnoval snad nejvíc studií (je také autorem dnes už klasické monografie *Knowledge and Belief*, zaměřené speciálně na tuto problematiku). Sémantika možných světů se podle Hintikky velice dobře osvědčila právě při analýze výkonů vyjadřujících propoziční postoje. Hintikka tu zkoumá některé nové typy kontextů s výrazy pro propoziční postoje, prohlubuje a zjemňuje jejich analýzu a nastoluje i řeší problémy spojené s kvantifikací těchto kontextů. Soustřeďuje se přitom zejména na konstrukce obsahující epistemické sloveso „ví“ a vyslovuje hypotézu, že kromě konstrukce typu „... ví, jak...“ lze všechny ostatní charakterizovat (či definovat) pomocí konstrukce typu „... ví, že...“. Nemálo místa věnuje i konstrukcím, jejichž základní složkou je sloveso „věří“.

Na tuto analýzu zajímavě navazuje sémantický rozbor otázek složených z epistemických sloves (a jiných složek) a zkoumání podmínek, které mají splňovat odpovědi na tyto otázky.

V několika kapitolách naráží Hintikka na často diskutovaný problém identifikace individuů z různých možných světů. Rozeznává deskriptivní identifikaci individuů z různých možných světů a identifikaci na základě přímého seznámení („by acquaintance“), která identifikuje individua se stejnými percepčními (nebo popřípadě i jinými kognitivními) vztahy v různých možných světech k uvažované osobě. Podle Hintikky nelze ani jednu z těchto metod identifikace z logického hlediska preferovat před druhou jako fundamentálnější. V této souvislosti Hintikka kritizuje některé názory na rigidní dezignátory a zdůrazňuje nezbytnost hlubší analýzy jmen a rigidních dezignátorů na základě zmíněných identifikačních metod.

Další okruh otázek, které se Hintikka snaží formulovat a řešit na základě sémantiky možných světů, vyrůstá z analýzy percepce a intencionality (v Husserlovu

smyslu), resp. z analýzy percepčních a intencionálních pojmů a jejich korelátů v jazyku. Hintikka vyjadřuje a zdůvodňuje názor, podle něhož intencionální charakter vnímání záleží v tom, že základní složkou tohoto mentálního procesu je porovnávání mezi různými stavy věcí (tj. možnými světy). Vnímání je intencionální, protože je zdrojem informace a mluvit o této informaci je nemyslitelné, nerozlišujeme-li mezi stavy věcí, které jsou s ní slučitelné, a stavy věcí s ní neslučitelnými. Tato problematika překvapujícím způsobem přesahuje do estetiky moderního výtvarného umění. V poslední kapitole poukazuje Hintikka na zajímavé analogie mezi fenomenologií a výtvarným hnutím kubismu. K podobným zjištěním dospěli i někteří výtvarní kritici a estetiци, ale na rozdíl od nich může Hintikka, který disponuje s precizním pojmovým aparátem sémantiky možných světů, formulovat své postřehy mnohem pregnantněji. Ústřední myšlenku těchto úvah lze stručně vyjádřit takto: kubisté nezobrazovali věci, nýbrž noemata (v Husserlovi smyslu). Husserlovo noema je určitým zobecněním Fregeho pojmu smyslu (Husserl byl nepochybně inspirován Fregem) a jeho rozlišování mezi smyslem a denotátem. Zatímco fenomenologie je filozofickým zkoumáním noemat, je kubismus uměním noemat, píše Hintikka. Noemata jsou významové entity, pojmové prostředky, jimiž se myšlenkově zmocňujeme objektu. V tematice možných světů je lze explikovat jako funkce, které možným světům přiřazují předměty určitého typu. Kubisté nezobrazovali předměty tak, jak je viděli, ale tak, jak si je mysleli, a proto Hintikka píše, že nezobrazovali předměty, nýbrž noemata těchto předmětů.

Na mnoha místech poukazuje Hintikka na možnosti sémantiky možných světů při významové analýze přirozeného jazyka. Sémantiku možných světů pokládá za nepostradatelný nástroj moderního lingvistického bádání. Je přesvědčený, že hlediska soudobých lingvistů a logiků se budou stále více sblížovat a že výsledky logického výzkumu jazyka prostředky sémantiky možných světů naleznou v moderní jazykové náležitě uplatnění.

Hintikkova poslední kniha je nesporně velmi zajímavá a podnětná. Představuje významný teoretický přínos v oblasti intencionální analýzy jazyka. Zaujme nejen logiky, ale i lingvisty, filozofy, literární a výtvarné kritiky a estetiky.

Jiří Gabriel

Rudolf Carnap: Logical Empirist (ed. J. Hintikka); D. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1975, LXVIII + 400 s.

Dne 14. září 1970 zemřel ve věku 79 let jeden z nejvýznamnějších představitelů novopozitivismu, známý filozof a logik Rudolf Carnap. I když už r. 1963 vyšel v edici Library of Living Philosophers obsáhlý Schilppův sborník věnovaný jeho celoživotnímu dílu (a r. 1970 další sborník *PSA 1970 in Honor of Rudolf Carnap: Proceedings of the 1970 Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*), vychází r. 1975 u Reidela recenzovaná publikace, která svědčí o tom, že Carnapovo dílo je na Západě ještě stále předmětem živého zájmu a studia. Je však třeba zdůraznit, že více než Carnap-novopozitivistu přežívá a přetrvává Carnap-logik a metodolog (o tohoto Carnapa projevila zájem i sovětská nakladatelství překladem jeho prací *Meaning and Necessity* a *Philosophical Foundations of Physics*), což potvrzuje i recenzovaný sborník.

Při vši úctě projevované v této publikaci ke Carnapovu dílu nalézáme v ní několik studií zajímavějších k některým Carnapovým názorům značně kritické, ale věcné a zdůvodněné stanovisko. Většina příspěvků tohoto sborníku byla již uveřejněna jinde (ze všech 21 příspěvků vycházejí poprvé pouze studie Eberleho, Kaplana, Wójcického, Bohnerta a Kasherova). J. Hintikka zařadil do tohoto sborníku i dvě Carnapovy méně dostupné práce: *Observation Language and Theoretical Language* z r. 1958 a *Notes on Probability and Induction*; jde o přednášky z druhé poloviny padesátých let, které vyšly r. 1973 v časopise Synthese.

Úvodní část (56 stránek) obsahuje vzpomínky na Carnapa, které napsali jeho přátelé, známí a žáci a které zajímavým způsobem dokreslují jeho lidský profil (Quine zde dost obsírně líčí své první setkání s Carnapem v Praze, kde ho navštívil spolu se svou manželkou r. 1932 v jeho bytě Pod Homolkou).

Po Hempelově stati *Rudolf Carnap, Logical Empirist* (jejíž titul povýšil Hintikka na titul celého sborníku), v níž Hempel podává celkovou charakteristiku Carnapova